

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI TASHKILOTLARNING MOLIYAVIY MUNOSABATLARINI YAXSHILASH YO'LLARI

Elmurotov Rustam Ergash o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Qishloq xo'jaligida bozor munosabatlarining o'rnatilishi moddiy-texnika resurslari tizimini bozor tamoyillari asosida rivojlantirishni taqozo etadi. Raqamli korxonalarining moliyaviy ahvolidan zaifligi, asbob-uskunalar ishlab chiqaruvchisi bilan iqtisodiy munosabatlarning zaiflashishi, transport xarajatlari, tranzit, yuqori bojxona to'lovlari, pulning qadrsizlanishi, raqamli va sanoat mahsulotlari narxlari o'rtasidagi nomutanosiblik va boshqa bir qator omillar.*

Kalit so'zlar: *Raqamli texnologiyalar, resurs, moddiy resurslar, narx, samaradorlik, iqtisodiy samaradorlik.*

Аннотация: *Становление рыночных отношений в сельском хозяйстве требует развития системы материально-технической базы. на основе рыночных принципов. Слабое финансовое положение цифровых предприятий, ослабление экономических связей с производителем оборудования, транспортные расходы, транзит, высокие таможенные пошлины, девальвация денег, несбалансированность цен на цифровую и промышленную продукцию и ряд других факторов.*

Ключевые слова: *Цифровые технологии, ресурс, материальные ресурсы, цена, эффективность, экономичность.*

Annotation: *The establishment of market relations in agriculture requires the development of the system of material and technical resources on the basis of market principles. Weak financial situation of digital enterprises, weakening of economic relations with the manufacturer of equipment, transport costs, transit, high customs duties, devaluation of money, imbalances between prices for digital and industrial products and a number of other factors.*

Keywords: *Digital technologies, resource, material resrs, price, efficiency, cost-effectiveness.*

I KIRISH

Qishloq xo'jaligida iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish jarayonida bozor munosabatlari va raqamli sohada ishlab chiqarish salohiyatidan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish borasida qator ijobiy natijalarga erishildi. Biroq, bugungi kunga kelib, raqamli sektorda mavjud resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish mexanizmi bozorga to'liq moslashtirilmaganligi sababli resurslarning rentabelligi pastligicha qolmoqda. Shuning uchun bozor mexanizmlarining joriy etilishi munosabati bilan bu borada yangicha yondashuv zarur.

Shu bilan birga, uzoq muddatli raqamli rivojlanish strategiyasining mavjud emasligi yer va suv resurslaridan samarali foydalanishga to'sqinlik qilmoqda, sohaga keng ko'lamli investitsiyalar jalb qilinmoqda, ishlab chiqaruvchilarning yuqori daromadlari va mahsulot raqobatbardoshligi oshishiga olib kelmoqda.

Qishloq xo'jaligida ko'pchilik xo'jaliklarda hosilning kamayishi va aksincha, xarajatlarning ko'payishi natijasida ishlab chiqarish zarar bilan yakunlanadi. Tannarxning o'sishida bir qator resurslar ulushining tez o'sishi, xususan, mineral o'g'itlar, yoqilg'i-moylash materiallari, texnik xarajatlar mahsulot tannarxining oshishiga olib keladi. Shuning uchun mahsulot ishlab chiqarishda resurslardan oqilona foydalanish masalasi dolzarbdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy bilishning dialektik, mantiqiy tafakkur, ilmiy abstraksiya, tahlil va sintez, kompleks, qiyosiy tahlil, guruhlash, SWOT tahlili, ekonometrik va bashorat qilish usullaridan foydalanildi.

ADABIYOT MANBALARINI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT

Qishloq xo'jaligida resurslardan samarali foydalanish va ularni tartibga solishning iqtisodiy muammolarini ilmiy o'rganish va hal etish masalalari doimo iqtisodchi olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Xususan, mazkur masalaning nazariy va amaliy jihatlari o'rganildi. xorijiy iqtisodchilar Kuznetsov V.V., Kovalenko N.Ya., M.A. Kanakova V.M. bilan birga o'qigan. Bautin, N.V. Dukki, N.E. Zimin, I.Ya. Petrenko, P.I. Chujinov va boshqalar.

O'zbekiston sharoitida R.X.Xusanov, R.R.Radjabov, K.A.Choriev, A.Qodirov, U.P.Umurzoqov, B.I.Rahimov va boshqalar bu borada jiddiy izlanishlar olib borishgan.

II. TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimiz iqtisodiy taraqqiyotining bozor munosabatlariga asoslangan yo'li tanlandi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, jamiyat taraqqiyoti, aholi turmush darajasi va farovonligini oshirishning eng yaxshi yo'li bozor iqtisodiyotiga o'tishdir. Mustaqillikka erishgach, mamlakatimiz iqtisodiyotining barcha jabhalarida bo'lgani kabi qishloq xo'jaligida ham tub o'zgarishlar ro'y berdi.

Sanoat ko'p tarmoqli iqtisodiyotni rivojlantirdi, ishlab chiqarish asosan nodavlat sektoriga o'tdi. Boshida Islohotlar yillarida mulkchilik va xo'jalik yuritishning turli shakllari sinovdan o'tkazilib, eng istiqbollilari – firma xo'jaliklari tanlab olindi. Shu bilan birga, 2019-yil 23-noyabrdagi “2020-2030-yillarda O'zbekiston Respublikasini raqamli rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi 5853-sonli qarorida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarga baho berilgan, iqtisodiyotni yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari belgilab berilgan. raqamli sektor.

Hozirgi kunda iqtisodiyotning yetakchi tarmog'i bo'lgan qishloq xo'jaligi keng ko'lamli iqtisodiyotni erkinlashtirish bosqichiga qadam qo'ymoqda. Qishloq xo'jaligida iqtisodiyotni liberallashtirish mulkchilik va xo'jalik yuritishning turli shakllaridagi

raqamli ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy erkinligini, yer-suv munosabatlari erkinligini, qishloq xo'jaligida resurslardan foydalanish erkinligini, mahsulotni sotish erkinligini va boshqalarni ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan izchil islohotlar natijasida sohada ishlab chiqarish hajmining pasayishiga yo'l qo'yilmadi. Raqamli madaniyatlarning takomillashtirilgan tuzilishi. Aholining, asosan, mamlakatimizda ishlab chiqariladigan oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish ustuvor vazifa etib belgilandi. G'alla mustaqilligi dasturi muvaffaqiyatli amalga oshirilib, aholining don mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish bilan birga, eksport hajmi ham oshdi. Raqamli mahsulotlarning ayrim turlarini import qilish kamaydi.

Ma'lumki, raqamli mahsulotlar resurslardan samarali foydalanish orqali ishlab chiqariladi. Ulardan asosiylari yer resurslari, moddiy-texnika resurslari, mehnat va moliyaviy resurslardir.

Ta'kidlash joizki, bugungi kunda mamlakatimiz qishloq xo'jaligini moddiy-texnika resurslari, jumladan, mineral o'g'itlar, yoqilg'i-moylash materiallari, texnika va boshqa resurslar bilan ta'minlash va ulardan samarali foydalanish talab darajasida emas.

Bunday vaziyatdan chiqish uchun, birinchidan, turli mulkchilik shaklidagi raqamli korxonalarini bozor qonunchiligi asosida moddiy-texnika resurslari bilan ta'minlash tizimini takomillashtirish, ikkinchidan, foiz stavkalari mexanizmini ishlab chiqish zarur.xo'jalik yurituvchi sub'ektlar mavjud resurslardan samarali va tejamkor foydalanishda.

Ayni paytda mineral o'g'itlar, yoqilg'i-moylash materiallaridan noto'g'ri foydalanish holatlari ko'p uchramoqda. Bu ularning ixtiyoridagi resurslarga, ular yetishtirayotgan mahsulotga egalik qilish, yakuniy natijaga qiziqish tuyg'usi to'liq shakllanmaganligini ko'rsatadi. Resurslarga egalik qilish, ulardan oqilona foydalanish asosan ishlab chiqarish samaradorligini belgilaydi.

Resurs atamasi fransuzcha "resurs" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, manba ma'nosini bildiradi. Iqtisodiyotda resurslar deganda ijtimoiy ishlab chiqarishda foydalaniladigan barcha texnologik omillarning real kirib kelishi va zaxirasi tushuniladi. Aksariyat adabiyotlarda resurslar quyidagi mezonlarga ko'ra tasniflanadi: kelib chiqishi; ishlab chiqarish bilan bog'liqligi; foydalanish tabiati; naslchilik usuli.

Tabiiy va iqtisodiy resurslar kelib chiqishi bo'yicha ishlab chiqarish, munosabatlar, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish resurslariga qarab faol va potentsial resurslarga, shuningdek takror ishlab chiqarish usuliga ko'ra qayta tiklanadigan va tiklanmaydigan resurslarga bo'linadi [2.1. 1, 87-88]. So'nggi yillarda nashr etilgan ilmiy adabiyotlarda resurslar qayta tiklanadigan va qayta tiklanmaydigan resurslar deb tasniflanadi.

Moddiy-texnika bazasi raqamli ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Buning sababi shundaki, ishlab chiqarish jarayonida resurslarni olish va ulardan foydalanish xarajatlari muhim rol o'ynaydi. Moddiy

resurslarni ishlab chiqarishda bevosita ishtirok etuvchi va bilvosita ishlab chiqarishda ishtirok etuvchi resurslarga ajratish maqsadga muvofiqdir.

To'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarishga jalb qilingan resurslar raqamli mahsulotni ishlab chiqarish jarayonida bevosita ishtirok etadigan resurslar deb ataladi. Bularga: mashina-traktor parki binolari, inshootlar, traktorlar, kombaynlar, raqamli texnika, transport vositalari, ishlab chiqarish va maishiy texnika, mineral va organik o'g'itlar, ko'p yillik daraxtlar, ozuqa, urug'lik, yoqilg'i, elektr energiyasi va boshqalar kiradi.

Ishlab chiqarishda bilvosita ishtirok etuvchi moddiy resurslarga mahsulot ishlab chiqarishda yordamchi vosita sifatida jalb qilingan resurslar kiradi. Masalan, ishchilar uchun dam olish maskanlari, omborxonalar, umumiy ovqatlanish ob'ektlari, turar-joylar, aholining ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan tibbiy, ta'lim va madaniyat resurslari.

Ishlab chiqarishga bilvosita jalb qilingan moddiy resurslar raqamli mahsulot - larning narxiga va foyda olishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi.

Raqamli ishlab chiqarishda moddiy-texnika resurslaridan samarali foydalanish bilan ularning xususiyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Buning sababi shundaki, qishloq xo'jaligida moddiy-texnika resurslaridan foydalanish boshqa tarmoqlardan bir qancha jihatlari bilan farq qiladi. Biroq, zamonaviy iqtisodiyotni erkinlashtirish talablari va ko'p tarmoqli iqtisodiyot shartlaridan kelib chiqib, bu xususiyatlar quyidagicha tizimlashtirilgan (1-rasm).

Bunga quyidagilar kiradi:

Moddiy-texnika resurslaridan foydalanishning mavsumiyligi;

qishloq xo'jaligidagi biologik jarayonlarning moddiy-texnika resurslaridan foydalanish samaradorligiga bevosita va bilvosita ta'siri;

moddiy resurslarning hajmi va turlariga, mintaqalar va raqamli madaniyatlar tarkibiga qarab o'zgaruvchanlik;

moddiy-texnika resurslaridan samarali foydalanish tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liq;

sarflangan resurslarni yiliga bir marta tovar shaklida qaytarish;

Moddiy-texnika resurslaridan foydalanish samaradorligi agrosanoat majmuasining boshqa tarmoqlari samaradorligi bilan uzviy bog'liqdir;

asosan kichik korxonalar sharoitida resurslardan samarali foydalanishda muammolarni keltirib chiqaradi va hokazo.

1-rasm. Qishloq xo'jaligining moddiy-texnika bazasining xususiyatlari

	Qishloq xo'jaligining moddiy-texnika bazasining xususiyatlari
→	Sarflangan resurslarni yiliga bir marta tovar shaklida qaytarish
→	Moddiy-texnik resurslardan samarali foydalanish tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liq.
→	Mintaqalar va ekinlar tarkibiga qarab moddiy resurslar hajmi va turlarining o'zgarishi.
→	Moddiy-texnika resurslaridan foydalanishning mavsumiyligi
→	Qishloq xo'jaligida biologik jarayonlarning moddiy-texnika resurslaridan foydalanish samaradorligiga bevosita va bilvosita ta'siri.
→	Moddiy-texnika resurslaridan foydalanish samaradorligi agrosanoat majmuasining boshqa tarmoqlari samaradorligi bilan uzviy bog'liqdir.
→	U asosan kichik korxonalar sharoitida qo'llaniladi, bu esa resurslardan samarali foydalanishda muammolarni keltirib chiqaradi va hokazo.

Qishloq xo'jaligini moddiy-texnika resurslari bilan to'g'ri va o'z vaqtida ta'minlash, ulardan foydalanish samaradorligini oshirish, resurslar bilan ta'minlash chora-tadbirlarini ishlab chiqishda bu xususiyatlarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Masalan, moddiy-texnika resurslarining mavsumiyligini hisobga olish mavsum davomida ishlab chiqarish jarayonlarini resurslar bilan o'z vaqtida ta'minlash imkonini beradi. Respublika hududlari bo'yicha resurslar miqdorini bilish ularni to'g'ri va ixtisoslashtirilgan taqsimlashni talab qiladi.

Bugungi kunda mamlakatimiz qudratli traktor va avtomobil parki, raqamli texnika, mineral o'g'itlar, yoqilg'i-moylash materiallari ishlab chiqaruvchi yirik zavodlar, energiya resurslari va ko'p tarmoqli xizmat ko'rsatish infratuzilmasini o'z ichiga olgan ulkan ishlab chiqarish salohiyatiga ega. Bunday ishlab chiqarish aloqalarini bozor qonunlari asosida rivojlantirish, o'zini o'zi boshqarish asoslari bilan chambarchas bog'lash bugungi kunning vazifasidir.

Amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar barcha sohalarda bo'lgani kabi moddiy-texnika bazasi tizimida ham jiddiy o'zgarishlarga olib keldi. Ayni paytda raqamli injiniring zavodlarining mahalliy dilerlik markazlari, ehtiyot qismlar omborlari, mineral o'g'itlar va boshqa moddiy-texnika resurslari yetkazib berish punktlari faoliyat ko'rsatmoqda. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, ularning ko'pchiligi monopol mavqeini saqlab qoladi.

Moddiy-texnika bozorida haqiqiy raqobat muhitini yaratish uchun yuqori sifatli moddiy resurslar ishlab chiqaradigan korxonalar etarli miqdorda bo'lishi kerak.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida raqamli sektorda moddiy-texnika resurslari bozorini rivojlantirishning ob'ektiv zarurati quyidagilardan iborat:

Birinchidan, narxlarni erkinlashtirish, raqamli mahsulotlar va sanoat mahsulotlari narxlari o'rtasidagi nomutanosiblik fermer xo'jaliklarining moliyaviy ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, ayrim turdagi moddiy resurslarni import

qilish ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga olib keladi. Moddiy resurslar bozorida real talab va taklifning vujudga kelishi ularning qisqarishining muhim omiliga aylanadi.

Ikkinchidan, asosiy moddiy-texnika resurslarini ta'minlovchi korxonalar o'zlarining monopol mavqei saqlab qoladilar. Binobarin, o'xshash va teng darajada kuchli tarmoqlarni yaratish va ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash raqobat muhitining paydo bo'lishiga olib keladi, bu esa pirovardida real bozor munosabatlarining o'rnatilishiga olib keladi.

Uchinchidan, bugungi kunda moddiy-texnika resurslariga bo'lgan ehtiyojini o'z vaqtida va sifatli qondirishga intilayotgan korxonalar, fermer va dehqon xo'jaliklari kabi mustaqil sub'ektlar soni ko'paymoqda.

Biroq, ularning ko'pchiligining moliyaviy ahvoli hech qanday qimmatli moddiy resurslardan foydalanishga imkon bermaydi. Shu bois moddiy-texnika resurslaridan foydalanishda lizing, ijara va garovni joriy etish zarurati paydo bo'ldi.

Moddiy-texnika resurslari bozorining shakllanishiga olimlarning qarashlari turlicha. Xususan, O.P. Umurzoqov: "Moddiy-texnik resurslar bozorini shakllantirishda qishloq xo'jaligining o'ziga xos omillari, ekin maydonlari, raqamli ekinlar tarkibi, raqamli korxonalarining turi va ixtisoslashuv darajasi hisobga olingan holda belgilanadi. mamlakatning turli mintaqalaridagi tabiiy-iqlim sharoitlariga ko'ra qabul qilish joizdir» [1, b. 119].

R. X.Xusanov tadqiqotida ushbu turdagi resurslar bozorini rivojlantirish uchun quyidagilar taklif etilgan, jumladan:

raqamli ishlab chiqaruvchilar uchun resurslarni ta'minlash tizimini liberallashtirish, ya'ni. resurslarni markazlashtirilgan taqsimlash tartibini rad etish;

qishloq xo'jaligini resurslar bilan ta'minlovchi tashkilotlar va korxonalar o'rtasida sog'lom raqobat muhitini yaratish;

raqamli tovar ishlab chiqaruvchilarni resurslarni tejashga emas, balki resurslardan samarali va oqilona foydalanish tamoyili asosida harakat qilishga o'rgatish va hokazo. [2, 13].

III. XULOSA

Iqtisodiyotni liberallashtirish sharoitida moddiy-texnika resurslari bozorini rivojlantirishning ayrim yo'nalishlari bo'yicha dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish yetarli darajada samarali emas, yuqorida sanab o'tilgan barcha yo'nalishli umuman ishlab chiqilishi va doimiy ravishda takomillashtirilishi zarur.

Demak har qanday mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi eng avvalo davlat, uning turli mintaq va hududlari, iqtisodiyotning tarmoq va sohalari, ishlab chiqarish birliklari, aholi turli qatlamlari o'rtasidagi pul mablag'lari oqimining samarali tashkil etilishiga bog'liq bo'ladi. Bunday pul oqimlari jamiyat real hayoti jarayonlarini aks ettirib, mamlakatdagi fuqarolar va yuridik shaxslar o'rtasida o'zaro iqtisodiy munosabat va aloqalarni o'rnatadi. Iqtisodiyot tarmoqlarida virtual va to'ldirilgan reallik, suniy intellekt, kriptografiya, mashina o'rganishi, katta ma'lumotlarni taxlil

qilish va «bulutli» hisoblash texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish bugungi kundagi eng muhim vazifalardan biri xisoblanadi.

ADABIYOTLAR :

[1] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan on approval of the Strategy of digital development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030. National Database of Legislation, 24.10.2019,

[2] Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis. 29.12.2020y.

[3] Умурзаков У.П. Пути повышения эффективности использования ресурсного потенциала аграрного сектора экономики: Дис...докт. экон. наук- Т.: УЗНИИРР, 2003.- 254 с.

[4] Husanov R.H. Bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish // Bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish muammolari: resp. ilmamal. konf. ma'r. tez. 21-22 may 2004. – Toshkent, 2004. 5-14 b.

[5] Raximov.B.I “Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida qishloq xo'jaligida moddiy-texnika resurslari bozorini rivojlantirish”. Monografiya T:IQTISOD-MOLIYA 2012yil-120b.

[6] Raximov Baxromjon Ibroximovich “Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Namangan Institute of Engineering and Technology, Namangan, Uzbekistan” Development of Marketing Activities of Small Businesses in the Light Industry International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Volume 4 Issue 5, July-August 2020 Available

Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470

[7] Alojnovich, R. R. (2019). Economic efficiency of resource-saving technologies in the cotton industry system of indicators. International Journal of Scientific and Technology Research, 8(11), 3861-3863. <http://www.ijstr.org/finalprint/nov2019/Economic-Efficiency-Of-Resource-saving-Technologies-In-The-Cotton-Industry-System-Of-Indicators-.pdf>

[8] <https://ijpsat.ijshj-journals.org/index.php/ijpsat/article/view/3925/2364>

[9] Rahmatullo, R. (2016). Sectoral specificities by application of resource saving technology in cotton growing. Economics, (8 (17)).

[10] Rashidov, R. (2016). Correlation between resource economy factors in cotton growing. Наука и образование сегодня, (6), 68- 70.

[11]Alojonovich, R. R. (2019). Economic efficiency of resource-saving technologies in the cotton industry system of indicators. International Journal of Scientific and Technology Research, 8(11), 3861-3863. [http://www.ijstr.org/finalprint/nov2019/ Economic-Efficiency-Of-Resource -saving-Technologies-In-The-Cotton-Industry-System-Of-Indicators-.pdf](http://www.ijstr.org/finalprint/nov2019/Economic-Efficiency-Of-Resource-saving-Technologies-In-The-Cotton-Industry-System-Of-Indicators-.pdf)